

Ε. Χ. Κάσδαγλης Λάτρης της τυπογραφικής παράδοσης

Εμμανουήλ Χ. Κάσδαγλης
«Σκαλαθύρματα»
Μορφωτικό Ίδρυμα
Εθνικής Τραπέζης
Αθήνα, 2004

Τιμώντας το ΜΙΕΤ τον ιδρυτή του και τον επί τριάντα και πλέον έτη διευθυντή του, εκδίδει μια συναγωγή κειμένων του, εντός του 2004. Ο Ε. Χ. Κάσδαγλης απεβίωσε τον Μάρτιο του 1998, αν ζούσε, το 2004, θα συμπλήρωνε τα ογδόντα. Επικρατεί η άποψη πως οι συναγωγές κειμένων ζώντων συγγραφέων συνιστούν λύση ανάγκης, περίπου όπως οι συλλογές διηγημάτων, ελλείψει του μυθιστορητή, τουτέστιν της μεγάλης σύνθεσης, ότι θέλει αυτή να σημαίνει στην περίπτωση του δοκιμαστικού λόγου. Κι όμως, υπάρχουν ορισμένες συναγωγές που έχουν ελαφρικό ενδιαφέρον, κι αυτή είναι η περίπτωση του τόμου, που ετοίμαζε να εκδώσει ο ίδιος ο Κάσδαγλης, αλλά δεν πρόλαβε. Είχε ξεχωρίσει δεκαπέντε κείμενα, ήδη δημοσιευμένα, εκτός από μια ομιλία για τον χαρακτήρα Τηλέμαχο Κάνθο, που είχε δώσει προ δεκαετίας στην Λευκωσία, και είχε ήδη αρχίσει τη δουλειά του διορθωτή και επιμελητή, κατανεμόντας τα σε πέντε ενότητες. Και μάλιστα, είχε ιεραρχήσει και τις ενότητες, "για την τυπογραφία, για τη λογοτεχνία, για τη φωτογραφία, για τη χαρακτική, για τη ζωγραφική", καθώς και τη σειρά των κειμένων μέσα στην καθεμία ομάδα. Όπως διευκρινίζει στο εκδοτικό σημείωμα ο σημερινός διευθυντής του ΜΙΕΤ Διονύσιος Καϊάλης, ο κατάλογος περιεχομένων έφερε "την ροιδιακή κεφαλίδα" «Σκαλαθύρματα».

Βιβλίο με τον τίτλο "σκαλαθύρματα" δεν εξέδωσε ποτέ ο συνονόματος του Κάσδαγλη, Εμμανουήλ Ροϊδης, μόνο ο επιμελητής των τέτταρτων στη σειρά Απάντων του και των οριστικών, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, Άλκης Αγγέλου, σχεδόν μια δεκαετία μετά την έκδοσή τους, το 1986, εξέδωσε έναν τόμο, με τα, κατά τη γνώμη του, αντιπροσωπευτικότερα πεζά του Ροϊδή και μακρά εισαγωγή ως πρόταση για την επανέγνυσή του, με τίτλο «Σκαλαθύρματα». Δεν πρόκειται, λοιπόν, ακριβολογώντας, για ροιδιακή κεφαλίδα αλλά για όρο που ο Ροϊδης χρησιμοποίησε στον πρόλογο των «Παροίωνων» την πρώτη και

μοναδική συναγωγή κειμένων του, που πραγματοποίησε ο τελειόφορος νομικός Δ. Ι. Σταματόπουλος, ζώντας του συγγραφέα, πριν 120 έτη. Καταλήγοντας ο Ροϊδης τα εκτενή περί γλώσσας σχόλια, χαρακτηρίζει τα ανθολογημένα κείμενα, με έκδηλα παιγνιώδη διάθεση, "σκαλαθύρματα", νίπτοντας, κατά τα άλλα, τας χείρας του, και για το πνεύμα της ανθολόγησης και για τα παρερρησάντα τυπογραφικά λάθη.

Ωστόσο, πιστεύουμε πως, όταν ο όρος χρησιμοποιείται από έναν επιμελητή σε μια μεταθανάτια έκδοση, αποκτά τη βαρύτητα ενός απαξιωτικού χαρακτηρισμού. Τουλάχιστον σύμφωνα με την ετυμολογία των εν χρήσει σήμερα λεξικών.

Το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη θεωρεί το σκαλαθύρμα ως σύντομο και μάλλον πρόχειρο στη σύνθεσή του κείμενο. Παρομοίως του Μπαμπινιώτη, ως πρόχειρο έργο ή και πρωτόλειο. Και μόνο του Δημητράκου αναφέρει ως συστατικό στοιχείο και τον παιγνιώδη χαρακτήρα του κειμένου. Κι αν ο τίτλος, μας φαίνεται, αταίριαστος για τα ροιδια πεζά του τόμου του Αγγέλου, πόσο μάλλον στην περίπτωση του Κάσδαγλη, όπου δεν διακρίνεται ούτε παιγνιώδης χαρακτήρας ούτε, θετικά, η παρρημική προχειρότητα. Μόνο που εδώ πρόκειται για επιλογή του ίδιου του συγγραφέα. Το πιθανότερο, αποτέλεσμα της βαρύνουσας διάθεσής, που τον κατείχε τα τελευταία χρόνια, όπως δείχνει και ο δημοσιευμένος στον επίλογο, σύντομος «Απόλογος απόμαχου διορθωτή», με ημερομηνία, 10 Φεβρουαρίου 1995.

Δεκαπέντε ποιητογραφήματα, τα δέκα εντός της δεκαετίας του '90, τα υπόλοιπα λίγο προγενέστερα και μόνο δυο, "εκδοτικά σημειώματα" σε βιβλία του Καζαντζάκη, που είχε επιμεληθεί ο ίδιος, ανάγονται σε παλαιότερες δεκαετίες: η ποιητική συλλογή, «Τετρίτες», το 1960, και το μελέτημα, «Συμπόσιον», το 1971. Ως επί το πλείστον, σύντομα κείμενα, που γράφτηκαν ως διάφορες αφορμές ως εισαγωγές και πρόλογοι βιβλίων, ως ομιλίες ή και δημοσιεύματα σε εφημερίδες και περιοδικά, μας συστήνουν πληρέστερα κάποιους σημαντικούς των γραμμάτων και των τεχνών. Συνολικά, μετρούμε δέκα πρόσωπα. Πέραν του Καζαντζάκη, τον Σικελιανό, τον Κόντογλου, τον Σεφέρη, τον Παντελή Πρεβελάκη, και ακόμη, τον Λαζαρί Παπαντανίου, τον Διαμαντή Διαμαντόπουλο, τον Γιάννη Τσαρούχη, τον Κάνθο, πρωτοστατούντος του μέντορά του, Γιάννη Κεφαλληνού. Ανθρώπους που ο Κάσδαγλης γνώρισε και φρόντισε τα βιβλία τους.

Ακόμη κι ένα σημαντικό αναγνώστη συνεχίζει η ιστορία που διηγείται ο Κάσδαγλης για τη συνάντησή του Σικελιανού με έναν "αιμοδόρο ληστή" της Ρομέλης, τον Μοναστηριώτη. Γιοτίζεται πως το περιστατικό το αφηγήθηκε ο ίδιος ο ποιητής, λίγο πριν το θάνατό του και πρώτος το έγραψε και το δημοσίευσε ο γραμματικός του, Ευάγγελος Σκουθάρης. Όπως κι αν έχει, στη μεταγραφή του Κάσδαγλη αποδίδει απολαυστικό, καθώς ο Σικελιανός αφοδώνεται με τον ληστή, μωώντας τον στην Δελφική Ιδέα. Με άλλα λόγια, την ουτοπία του ποιητή για μια τέχνη που να ξεκινά από τη λαϊκή παράδοση, για λαϊκούς αγώνες και πανηγύρια με μουσικές και χορούς, "ώστε η ίδια η Ελλάδα ν' αντικρίσει τον βαθύτερο εαυτό της όπως μέσα σε κρυστάλλινο καθρέπτη". Μάλλον την αντιστροφή αυτής της ουτοπίας ζούμε σήμερα εκπαιδώντας τη λαϊκή παράδοση για τουριστική και δημοσιογραφική προβολή.

Τον άλλο ποιητή, τον Σεφέρη, τον προσγγίζει ως "ακόρεστο ταξιδιώτη" και φωτογράφο, που "με τη φωτογραφική του μηχανή στο χέρι και για πενήντα ολόκληρα χρόνια

Στάσεις

Μέλπω Αξιώτη

(15 Ιουλίου 1905 - 23 Μαΐου 1973)

ANTIO

Στο δρόμο δε συνάντησε παρά μόνο ένα σκύλο, τον ψωριάη του Καζάρμα κι απ' το γιοφύρι πρόβαλε και η Τρελλομαρία που γενούσε κάθε χρόνο. Είχε κάμει δεκάξι. Την άλλη μέρα τύλιγε όλα τα ματωμένα και τα 'τρεχε στον ποταμό. «Κεραμαρία, γεννιάς ακόμα;» Τα παιδιά την περνούσαν. «Κεραμαρία, είσαι γριά!» Τα χρόνια της δεν τα 'ξερε, μα την αγάπη την ήθελε. Χτυπούσε τις πατούσες της και καταριόταν τα παιδιά. «Εδώ που είμαι θα 'ρθετε!» «Εδώ που είμαι θα 'ρθετε!» Όλος ο κόσμος γέλαγε. «Σε καταράστηκε η λωλή; Μη φοβάσαι πάει γούρι!»

Εκείνο της τον πρώτο έρωτα δεν τον ξανάδε. Μια φορά, ύστερα από χρόνια, νόμιζε μια στιγμή πως πέρασε μέσα απ' τα φύλλα, μα και δεν ήταν στήγουρη. Άλλη φορά, άλλα χρόνια, για μόνο μια στιγμή, νόμιζε πως τον άκουσε. Μεγάλωναν κι οι δύο τους, μα χώρα πια ο καθένας. Μακριά. Κι η φωνή της τρελλής πάνω στο γιοφύρι που χτυπούσε τις πατούσες της: «Εδώ που είμαι θα 'ρθετε!» Γούρι. Η Άνω Ζούσε.

Αλλά τα ρούχα δεν την περίμεναν πια τώρα απλωμένα γύρω να φύγουνε

η Άνω έχει φύγει. Και μόνο που είχε ένα φιλέ στα κάγκελα μένει κρεμαστό. Ν' αργοπορεί. Χρόνια δέκα πέντε.

Αλμπόλα - Βερολίνο 1961

Μέλπω Αξιώτη «ΠΟΙΗΜΑΤΑ»
Φιλολογική επιμέλεια: Μαίρη Μινέ
Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2001

Μία ακόμη επέτειος εντός του 2005 είναι τα εκατοντάχρονα από τη γέννηση της Μέλπω Αξιώτη. Αν ο Γιώργος Θεοτοκάς κινδυνεύει να μνημονεύεται μόνο ως δοκιμογράφος, η Αξιώτη μάλλον κινδυνεύει να ξεχαστεί σύσσωμη.

Μ. Θ.

Λάτρης της τυπογραφικής παράδοσης

Συνέχεια από τη σελίδα 27

αποτυπώνει στο φιλμ διώματα, σπίτια, τόπους, φίλους και γυναίκες που αγάπησε. Ο Κάσδαγλης σχεδίασε το πρώτο αυτογραφικό λεύκωμα του Σεφέρη, με τις κυριακές φωτογραφίες πριν δεκαπέντε χρόνια. Στη μεγαλόνησο, ο ποιητής ξαναβρήκε απροσδόκητα τη χαμένη πατρίδα του, όπως γράφει ο Κάσδαγλης στον πρόλογο. Παρακινημένος από τον Σεφέρη, έκανε κι αυτός "το πρώτο προσκύνημα", τον Δεκέμβριο του 1965, και με προτροπή του, γνώρισε τον ζωγράφο Διαμαντή και τον χαράκτη Κάνθο.

Ο αδιάφορος τυπογράφος προτάσσεται η τυπογραφία. Πρώτο κείμενο της συναγωγής, η αναφορά στα παλιά τυπογραφεία της Αθήνας και ως μνημόσυνο στους τυπογράφους, τους καλλιτέχνες και τους συγγραφείς, που συναντιόνταν πάνω από την ξυλινη κάσα. Σε ένα από αυτά, "το αγαπόταχο τυπογραφείο των Αδελφών Ταρυσόπουλου", στην Καστέλα, ο Κάσδαγλης έχει αφιερώσει ιδιαίτερο τομίδιο. Εκεί, στην Ακτή Πρωτοψάλτη, πρωτοπάτησε το πόδι του στα δασκάλια τέλη της δεκαετίας του '40 και αργότερα

μαθήτευσε δίπλα στον "μεγίλο" Κεφαλληνό. Εν εκτάσει περιγράφει τα βιβλία του Πρεβελάκη και του Παπαντανίου, που δόθηκαν με καλλιτεχνική επιμέλεια του Κεφαλληνού και ακόμη, σχολιάζει επί μακρόν τη μοναδική γραμματιστική, που χάραξε ο Κεφαλληνός για τα «Βιβύλλια» του Θεοκρίτου και έμεινε στην ιστορία ως γραμματιστική «Θεόκριτος».

Δυο κείμενα δείχνουν, για διαφοροποιητικούς λόγους, επίκαιρα, εν έτει 2005. Το πρώτο είναι μια ομιλία του Κάσδαγλη στο Πανελλήνιο Συνέδριο Βιβλίου του 1992 για τον ρόλο του επιμελητή, όπου έκανε λόγο για την έκταση των αρμοδιοτήτων του επιμελητή, διακρίνοντας την επιμέλεια σε τυπογραφική, φιλολογική και γλωσσική. Συγκρατούμε ορισμένες αρχές του κατά Κάσδαγλη επιμελητή, που, στις ημέρες μας, καταπατούνται αρκετά άσπαστα: "Ο επιμελητής δεν υποκαθιστά τον συγγραφέα ούτε τον επιμελητή κριτικής έκδοσης". Δεν επιβάλλει ούτε καν σε μέτριο συγγραφέα το προσωπικό του ύφος και ακόμη, δεν απευθύνει σε ομοιοεργή, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του συγγραφέα.

Το δεύτερο κείμενο αφορά τον Φώτη Κόντογλου, που δεν

αποκλείεται κάποιος να θυμηθούν εφέτος, καθώς συμπληρώνονται σαράντα χρόνια από το θάνατό του. "Εξαιρετικός ζωγράφος και αφογράφος", "εξαιρετικός συγγραφέας" και "εξαιρετικός παραμυθάς". Μοναδικά τα βιβλία του, "ως κείμενα και ως εικονογράφηση". "Βιβλία χειροποίητα, που παραπέμπουν στις φυλλάδες της Τουρκοκρατίας ή στα εκκλησιαστικά βιβλία" αλλά και απολύτως προσωπικά. Κατά τον Κάσδαγλη, η αισθητική του Κόντογλου βρίσκεται στον αντίποδα της αισθητικής του δασκάλου Κεφαλληνού.

Σε ένα άλλο εφετεινό βιβλίο του ΜΙΕΤ, για τον χαράκτη Γιώργη Δήμου, με αφορμή αβραμική έκθεση του, διαβάζουμε σε μια επιστολή του χαράκτη στον Στρατή Τσίρκα, από το 1930, μια απομυθολογητική εκδοχή του Αϊβαλιώτη Κόντογλου. «... πιο θεατρικός, πιο τσαρπαντικός από τον Καζαντζάκη τον Σικελιανό. Δεν τον χωνεύω γιατί είναι πιο κοντός από μένα και έχει μια μύτη!... Δε είναι ο συγγραφέας του Ρεδνo Casati, που διάβασα έξι φορές!». Σπαράγματα, μάλλον ψηφισμένα, που προσφέρονται προς συναρμολόγηση.

Μ. Θεοδοσπούλου

Φωτογραφία και τεχνολογία στο Ινστιτούτο Γκαίτε

Η έκθεση φωτογραφίας με τίτλο «Σιωπηλή ύλη» που φιλοξενείται στο Ινστιτούτο Γκαίτε μέχρι τις 16 Φεβρουαρίου αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία να γνωρίσουμε ένα από τα καλύτερα σημεία αναφοράς της βιομηχανικής ιστορίας της Γερμανίας. Το εργοστάσιο παραγωγής σιδήρου Voithlilge Hütte από το 1873 που άρχισε η λειτουργία του μέχρι το 1986 που κλείνει, επηρέασε και επηρεάστηκε από όλα τα γεγονότα της γερμανικής ιστορίας είτε μέσα από την εφαρμογή πρωτοποριακών τεχνολογικών μεθόδων για την αύξηση της παραγωγής είτε από τις ακόμα πιο άσχημες συνθήκες εργασίας στη διάρκεια των δυο παγκόσμιων πολέμων που παραπέμπουν στην άμεση σύνδεση της τεχνολογίας με την εξασθένηση του ανθρώπου.

Μέσα από τις εικόνες της Φωτεινής Καπαρέλλο αναδεικνύεται η πολιτική και τεχνολογική παρεία της Γερμανίας, καθώς το εργοστάσιο απασχολεί σε έναν ευρύ κύκλο εργασιών περισσότερα από 17.000 εργάτες (1966). Οι φωτογραφίες επικεντρώνονται σε τεχνικές, μέρη του εργοστασίου, υφικαμένους, κτίρια, αίθουσες επεξεργασίας σιδήρου, ένα υλικό που έχει χαρακτηρίσει την οστράκοειδή εικόνα του 20ου αιώνα και τα τεχνολογικά προϊόντα που κατασκευάστηκαν από τη χρήση του. Εκφράζουν ένα τοπίο, άδειο

από ανθρώπους, τεχνολογία σε ύφεση, ταξίδια για "κει, που μπορεί να περιλαμβάνονται πλέον για όσους το γνωρίζουν, στο πρόγραμμα της επίσκεψής τους που βρίσκεται όχι μόνο σε κάθε σημείο της Γερμανίας αλλά και της Ευρώπης. Η σχέση τεχνολογίας-ανθρώπου παρουσιάζεται σε ήπια μορφή ανάμεσα στις εικόνες που αποκαλύπτουν στιγμές της καθημερινότητας των χιλιάδων εργατών που περπατούσαν και δούλευαν σ' αυτό το αγανές τοπίο, ανθρώπους που το εργοστάσιο αποτελούσε έναν προορισμό και ένα σημείο αναφοράς.

Οι εικόνες παραπέμπουν σε διάφορα μνημεία της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης (στην Ελλάδα για παράδειγμα στο Λαύριο) που η τεχνολογία έχει μείνει τώρα ακίνητη για να θυμίζει μέσα από τις εικόνες ένα μεγάλο κομμάτι από την ιστορία των ανθρώπων που ήθελαν πολιτική και τεχνολογία και που ήθελαν σχέση των ανθρώπων με τις μηχανές είναι αυτή που αναδεικνύεται από τις εικόνες που παραπέμπουν, σαν μια άλλη Ακρόπολη, σε ένα μνημείο που αποτιμήθηκε ως τεχνικό φρόντο των τεράστιων τεχνολογικών συμπλεγμάτων και αναπαράστατων.

Το εργοστάσιο σιδηρουργίας τώρα λειτουργεί ως μουσείο που δέχεται καθημερινά επισκέπτες.

Παναγιώτης Καραμπαλίκας